

Дубравська Н.М.,
к.психол.н., доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
Копель М., студентка 2 курсу ННІ педагогіки

До проблеми розумового розвитку дитини у дошкільному віці

В дошкільному віці у дитини закладаються основи її розвитку, насамперед, розумового. Завдяки правильному вихованню у неї розвиваються природні задатки та здібності, вона оволодіває знаннями, вміннями, навичками, а також способами пізнавальної діяльності. Тому питання про те, як виховати всебічно розвинену, розумово досконалу особистість, буде завжди актуальним у психолого-педагогічній практиці.

Виховання і навчання спрямовані на те, щоб нові покоління, засвоюючи основи наук, суспільно-історичний досвід, були підготовленими до самостійної життєдіяльності, цивілізованого ставлення до природи, культури, інших людей, адаптації у світі, який динамічно змінюється. Ці вимоги особистість засвоює свідомо чи несвідомо як необхідні умови життя і діяльності. Разом із знаннями, які формуються у дитини в процесі виховання, розвиваються способи пізнавальної діяльності: вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Отже, у процесі засвоєння дитиною знань, розвитку її інтелекту, мислення відбувається формування культури розумової праці. У цьому і полягає сенс розумового виховання.

Метою розумового виховання є підвищення рівня загального розвитку дошкільників. У дошкільному віці дитина засвоює основи знань про навколишній світ, взаємини людей, про зовнішні якості, внутрішні, суттєві зв'язки предметів. Старші дошкільники виявляють здатність до первинних форм умовисновків і узагальнень. У них формуються такі важливі якості, як активність мислення, допитливість та ін.

Розумове виховання забезпечує необхідний рівень розвитку дитини під час систематичного навчання, в іграх і на заняттях, у повсякденному житті. Визначальну роль при цьому відіграє спілкування з дорослими і власна пізнавальна діяльність. Особливої уваги батьків і педагогів потребує формування у дітей основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної доцільності в дорослому віці.

Важливими напрямками розумового виховання, крім розвитку ерудиції, формування світогляду, оволодіння системою наукових і прикладних знань, досвіду пізнавальної діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, що загалом характеризують інтелект людини, є формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе, а також розвиток пізнавальних інтересів, потреби у самоосвіті. Основи цих важливих складових особистісного й інтелектуального розвитку закладаються у дошкільному віці.

З погляду психології, розум людини — функція мозку, яка полягає у точному й адекватному відображенні закономірностей явищ навколишнього життя, а також у відповідній регуляції діяльності людини щодо освоєння дійсності та власного вдосконалення. Сформованість цих якостей свідчить про розумовий розвиток дитини як важливу складову особистості, основи якої формуються у дошкільному дитинстві під впливом фізичного, розумового, морального виховання.

Розумовий розвиток — ступінь розвитку в дитини пізнавальних процесів (відчуттів і сприймання, мислення та мовлення, пам'яті й уяви), Сформованість уміння міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями.

Відбувається розумовий розвиток дитини одночасно із психічним і є свідченням її інтересів, почуттів тощо. Виявляється він в обсязі, характері та змісті знань, рівні розвитку психічних процесів (відчуттів, сприймання,

запам'ятовування, уяви, мислення), пізнавальних здібностей, характері провідної діяльності.

Згідно з дослідженнями психологів, темп розумового розвитку в дошкільному віці значно вищий порівняно з пізнішими віковими періодами, а допущені в цей час помилки у вихованні важко подолати в майбутньому. У дошкільному віці дитина опановує основи уявлень і понять, які надалі визначають успішність розумового розвитку. Діти можуть пізнавати не лише зовнішні якості предметів і явищ, а і їх внутрішні, суттєві зв'язки та відношення. У них починають формуватися абстрактне мислення, узагальнення тощо.

Протягом перших років життя особливе значення має чуттєвий досвід, без якого неможливий пізнавальний розвиток. За спостереженням І.Сеченова, дитина ніби фотографує навколишні предмети, її свідомість ще до появи мовлення наповнюється фактами, які вона ще не може пояснити. Супроводження словами дорослого відчуттів, сприймання дитиною предметів, її дій допомагає встановленню зв'язку між зоровим і слуховим сприйманням, формує здатність викликати в уяві образ названого предмета. Як тільки дитина навчиться говорити, вона виявляє здатність розуміти зв'язки і відношення між явищами, їх причини. Отже, чуттєві враження малюка поступово стають надбанням його мислення як вищої форми пізнавальної діяльності.

Якщо протягом перших трьох років життя провідна роль у розумовому розвитку належить сприйманню, то надалі зростає роль пам'яті та уяви. З уявою пов'язані основні процеси пам'яті, мислительна діяльність. У переддошкільному віці розумовий розвиток дитини сягає рівня передпонятійних узагальнень — наочно-образного відображення суттєвих ознак і відношень речей, що підводить її до наукових понять.

Протягом дошкільного віку відбувається розвиток наочно-дійового (пов'язаного з практичними діями) та наочно-образного (оперування образами) мислення. Дослідження психологів і педагогів довели, що

внаслідок використання спеціальних прийомів навчання дітям старшого дошкільного віку стають доступними узагальнені знання і способи дій, почуття і логічні операції, які донедавна вважалися ознаками мислення школярів. Дошкільнята здатні розуміти загальні принципи, зв'язки і закономірності, пізнавати суттєві аспекти явищ навколишнього світу.

Надто раннє оволодіння логічною формою мислення може загальмувати розвиток його образної форми: навчившись розв'язувати завдання за допомогою логічних роздумів, дитина все менше звертатиметься до використання образів. Однак, як стверджують психологи, не оволодівши до закінчення дошкільного віку елементарними прийомами логічного мислення, дитина не зможе успішно навчатися в школі.

У розумовому розвитку дитини важливу роль відіграють усі психічні процеси. Протягом дошкільного дитинства увага розвивається від мимовільної, незначної за обсягом, до стійкої, зосередженої. Пам'ять дає дитині необхідний матеріал для мислення. Вона є основою формування вмінь і навичок. Запам'ятовування збагачує досвід і розширює кругозір, без яких неможливий розвиток здібностей і діяльності дітей. Емоції надають своєрідного забарвлення сприйманню, уявленню, судженням. Пізнавальну діяльність супроводжують такі почуття, як допитливість, сумнів, упевненість, що тісно пов'язані з пізнавальними інтересами. Уява в переддошкільному віці теж пов'язана зі сприйманням, але вона ще надто обмежена за своїм змістом. Протягом дошкільного дитинства вона розширюється, збагачується, сприяючи розвитку мислительних процесів.

У старшому дошкільному віці всі психічні процеси стають цілеспрямованішими, стійкішими, ускладнюється пізнавальна діяльність. Відбувається перехід від «практичної» позиції до «пізнавальної» (Д. Ельконін), коли пізнавальне завдання виникає не лише у зв'язку з ігровою і практичною діяльністю, а й із власне пізнавальною.

Одним із важливих показників розумового розвитку дитини є рівень розумової активності — здатності дитини самостійно ставити пізнавальні

завдання та знаходити способи їх вирішення. Діти не просто засвоюють знання, а й збагачують цей процес власним досвідом, що зумовлює виникнення нових, оригінальних пропозицій, здогадок. За належної підтримки дорослих діти прагнуть одержати якомога більше нових знань, що має важливе значення для формування їхньої розумової активності.

Таким чином, розумове виховання — систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання. При цьому педагогічна наука покликана знайти такі засоби виховання, які забезпечать розвиток усіх форм розумової діяльності та найповніше відповідатимуть сучасним знанням про можливості й особливості розумового розвитку в дошкільному віці.

Список використаної літератури

1. Болтарович З. Традиції сімейного виховання // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 2. — С. 46-56.
2. Буре Р. С., Островская Л. Ф. Воспитатель и дети. — М., 2003. — 234 с.
3. Венгер Л. А., Пилюгина Э. Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. — М., 1988. — 68 с.
4. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» // Освіта. — 1993. — С. 44—46.
5. Киричук О. В. Філософія освіти і проблеми виховання // Нові технології навчання. — К., 1997. — С. 12-19.
6. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання — життєва компетентність дитини // Дошкільне виховання. — 1999. — № 5. — С. 67-72.